

MATEJA KIŠEK VOVK

DREVEŠA *Slovenije*

in vse tisto, česar niste še nikoli slišali o njih

Kmečki glas

KAZALO

GOSPODARSKO NAJPOMEMBNEJŠA DREVESA 8

KAZALO 3

UVOD 5

BUKEV 10

NAVADNA SMREKA 16

NAVADNA JELKA 22

DOB IN GRADEN 28

RDEČI BOR 34

EVROPSKI PRAVI KOSTANJ 38

GORSKI JAVOR 44

NAVADNI OREH 48

V CVETJE ODETA DREVESA 52

ENOVRTI GLOG IN NAVADNI GLOG 54

LESNIKA 58

DIVJA ČEŠNJA 62

ČREMSA 66

DROBNICA 68

MOKOVEC 70

JEREBIKA 72

BREK 74

SKORŠ 76

LIPA IN LIPOVEC 78

82 DREVESA IZ MOKROTNIH LOGOV

84 ČRNA JELŠA

88 SIVA IN ZELENA JELŠA

90 ČRNI TOPOL

94 IVA IN BELA VRBA

98 SIVA VRBA, KRHKVA VRBA, VOLČINASTA VRBA,
MANDLJASTA VRBA

102 BEKA

104 DREVESA IZPOD VRŠACEV

106 ALPSKI NAGNOJ IN NAVADNI NAGNOJ

110 EVROPSKI MACESEN

114 CEMPRIN

118 RUŠJE

DREVESA IZ TOPLOLJUBNIH GOZDIČEV 120

TOPOKRPI JAVOR IN TROKRPI JAVOR 122

JAGODIČNICA 124

NAVADNI KOPRIVOVEC 128

NAVADNI JADIKOVEC 132

RDEČEPLODNI BRIN 136

LOVOR 138

ČRNI GABER 140

ŠIROKOLISTNA ZELENIKA 142

ČRNI BOR 144

TEREBINT 148

REŠELJICA 150

MANDLJEVOLISTNA HRUŠKA 152

PUHASTI HRAST 154

ČRNIKA 156

DREVESNE REDKOSTI 158

NAVADNA BODIKA 160

TISA 162

OPLUTNIK 166

TATARSKI JAVOR 168

PUHASTA BREZA 170

DREVESA OD TU IN TAM 172

MAKLEN 174

OSTROLISTNI JAVOR 176

NAVADNA BREZA 178

NAVADNI BELI GABER IN KRAŠKI BELI GABER 182

VELIKI JESEN 186

POLJSKI JESEN 190

MALI JESEN 192

194 NAVADNI BRIN

198 BELI TOPOL

200 TREPETLIKA

202 CER

204 GORSKI, POLJSKI IN DOLGOPECLJATI BREST

208 DREVESA IZ DALJNIH DEŽEL

210 NAVADNI DIVJI KOSTANJ

212 VISOKI PAJESEN

216 VEDNOZELENA CIPRESA

218 DVOKRPI GINKO

220 BELA IN ČRNA MURVA

224 NAVADNA OLJKA

228 PAVLOVNIJA

232 ZELENI BOR

234 JAVOROLISTNA PLATANA

236 NAVADNA AMERIŠKA DUGLAZIJA

240 ROBINIJA

244 KITAJSKI TRAHIKARP

246 GRMI Z GOZDNEGA ROBA IN JASE

248 RUMENI IN RDEČI DREN

250 NAVADNA LESKA

252 NAVADNI ŠIPEK

254 ČRNI BEZEG

256 BOROVNICA

258 BRUSNICA

260 VIRI IN LITERATURA

BUKEV

Fagus sylvatica L.

Bukve sodijo med najmogočnejša drevesa stare celine. Imajo mogočna gladka iztegnjena debla, dosežejo lahko izjemne višine in debeline ter se ponašajo z visoko starostjo – tudi krepko prek 300 let. Danes je bukev najpogostejša drevesna vrsta slovenskih gozdov in raste skoraj povsod, le v suhem sredozemskem svetu in na nižinskih poplavnih ravnicah ne.

Kljub temu jo je v naših gozdovih precej manj kot pred nekaj stoletji, saj so prostrane bukove gozdove v preteklosti močno izsekali. Namesto z bukvijo so po vzoru nemške gozdarske šole gozdove obnavljali s smreko. Bukvi so namreč očitali počasen prirastek, zahtevnejše gojenje in tehnološko manj kakovosten les v primerjavi s smreko. Tako danes bukev zavzema le še približno 30 % lesne zaloge slovenskih gozdov, čeprav jo je bilo nekdanje več kot 60 %.

DREVO SENČNIH GOZDOV

Bukev potrebuje za rast sveža in globoka tla, dovolj padavin in zelo malo svetlobe. Je drevo senčnih gozdov in uspešno se pomlajuje le pod zastorom matičnih dreves. Mlade bukke na žgočem soncu na prostem ne preživijo, v senci odraslega sestoja pa lahko čakajo desetletja dolgo, preden se dvignejo v višave.

Le malo drevesnih vrst je sposobnih tako
potrpežljivega čakanja v spodnjem
sloju gozda, kot to zmore bukev.

Bukev je danes poleg smreke naša najpomembnejša gospodarska drevesna vrsta. Mizariji so nad

Bukova klica

Bukov gozd

bukovino navdušeni, saj je njen les trd, težak in elastičen in se lepo obdeluje. Najkakovostnejša bukovina se seka 'med mašami' – med 15. avgustom in 8. septembrom. Bukovina, posekana v tem obdobju, je lažja, svetlejša in ne poka. Iz bukovine najboljše kakovosti nastaja furnir, notranje pohištvo, parket in številni manjši leseni izdelki. Suhorobarji so različne drobne predmete iz bukovine že v 15. stoletju prodajali po vsej Evropi. V njihovem krošnjarskem košu so bili leseni krožniki, kuhalnice, kuhinjske deske, valjarji, kladiva, zibelke in še marsikaj. Slaba lastnost bukovine je, da se v zunanjih vremenskih razmerah ne obnese dobro in začne hitro propadati pa tudi za gradbeni les ni primerna. Iz tankih ploščic bukovnega lesa so bile nekdanje narejene knjige in še danes rečemo, da 'beremo bukve', kadar beremo debele knjige, knjigarni pa rečemo bukvarna. Če je včasih kdo znal nekaj tekoče povedati, so mu rekli, da 'govori, kot bi bukve bral'.

Bukova hlodovina ima lahko v sredini rdečkasto obarvan les, kar gozdarji imenujejo rdeče srce bukve. Do te napake lesa pride,

|||||

Velika bukova zaloga, velika mišja nadloga.

(Slovenski pregovor)

Rdeče srce v hlodu

Oglarska kopa

Jata pinož

kadar v drevo vdrejo različni mikro-organizmi in zaradi kemičnih reakcij pride do obarvanega lesa. Takšni hlodi so običajno obravnavani kot manj vredni, saj rdeča sredica predstavlja tehnično napako lesa.

VISOKA KURILNA VREDNOST LESA

Les slabše kakovosti se uporablja za kurjavo, saj ima izjemno visoko kurilno vrednost (3078 kWh/m³). Bukova drva zaradi tega sodijo med najboljša. Njeno visoko kurilno vrednost so izkoriščali že pred stoletji. V obdobju srednjega veka so bukovе gozdove povsod po Evropi močno krčili – med letoma 600 in 1300 sta prav v ta namen izginili kar dve tretjini evropskih bukovih gozdov. O trajnostnem gospodarjenju z gozdom tedaj ni še nihče razmišljal. Bukovino so med drugim uporabljali za izdelavo oglja, ki so ga v železarskih plavžih potrebovali v zares velikih količinah. Za stalitev kilograma železa je moralo zgoreti 30 do 50 kg bukovega oglja in to se je zelo hitro poznalo na opustošenih gozdovih v bližini železarn. Iz pepela bukovega lesa so nekoč delali pepeliko (kalijev oksid), ki so jo uporabljali za proizvodnjo stekla in mila. Največje porabnice pepela so bile gozdne steklarne in prav bukov pepel je bil pri tem najbolj uporaben, saj je dal cenjeno belo ali ilirsko pepeliko. Za kilogram stekla sta morala zgoreti dva prostorninska metra bukovih drv. Še danes se marsikje po Sloveniji ukvarjajo s pridobivanjem črnega zlata – oglja.

Polh

Oglarji ga dobijo s kuhanjem lesa v oglarski kopi. Pri pripravi kope je izjemno pomembna ustrezna priprava lesa, od česar je zelo odvisna končna kakovost oglja. Iz bukovega lesa nastane težko kakovostno oglje.

SEMENSKA LETA Z OBILJEM PLODOV

Poleg zelo uporabnega lesa nam bukev jeseni natrosi tudi obilico plodov – žira, s katerim imajo veselje tako gozdne živali kot ljudje. Za bukev so značilna izrazita semenska leta, ko je na drevesu izjemno veliko plodov. Bukev prvič močnejše obrodi šele med 50. in 70. letom starosti drevesa, semenska leta pa nastopijo vsakih 5 od 8 let. Močno semenenje vpliva na številne živalske vrste, z bukvijo pa so še posebej močno povezani polhi (*Glis glis*). Z obilico žira si jeseni naredijo zadostno zalogo tolšče, da preživijo zimo. Tudi razmnoževanje teh glodavcev je zelo odvisno od obroda bukve. Raziskave kažejo, da rast številčnosti populacije polha sovpada s semenskimi leti bukve. Z bukovim žirom se prehranjujejo tudi veverice, ki jeseni poskrbijo za to, da bukev posejejo po gozdu. Žir (in tudi druge oreške), neutrudno zbirajo in shranjujejo v izkopane jamice v tleh. Delajo si zalogo za hude čase in za zimo, ko bo hrano težje najti. Če pozimi poginejo ali pa na svoje shrambe pozabijo, spomladi iz zakopanega žira zrastejo mlade bukve.

||||||||||||||||

Sladko je meso polhovo, a krhko je drevo bukov.

(Slovenski pregovor)

Bukovo listje v solati

Bukova veja z mladimi, dlakavimi lističi

Jesensko listje

Bukova kresilka

Z bukovimi gozdovi so tesno povezane tudi nekatere ptice. Belohrbti detel (*Dendrocopus leucotos*) si du-pla izdolbe le v odmrli bukova drevesa in je tipičen prebivalec starih bukovih gozdov. Ker stara in odmrli drevesa v gospodarskih gozdovih lastniki običajno odstranjujejo, se belohrbti detel pojavlja predvsem v negospodarjenih gozdovih, kjer je količina odmrlega lesa večja. Z žirom se v zimskem času prehranjujejo pinože (*Fringilla montifringilla*), ki se ustavijo v naših krajih med prezimovanjem. Podnevi si iščejo hrano razkropljene po bukovem gozdu, prenočijo pa zdru-žene v jatah, ki lahko štejejo tudi več kot milijon ptic.

Žirovo olje, zmešano s pomarančnim sokom, je priznано kot najboljše olje za solato.

(Zapis iz časopisa Kmetovalec iz leta 1894)

ŽIR JE BIL NEKOČ POMEMBEN ZA ČLOVEKA

Nekoč, ko hrane ni bilo v izobilju, je žir s pridom izko-riščal tudi človek in to kljub temu, da je bilo nabiranje drobnih trirobih oreškov zares zamudno in neprijet-no. V obdobju pomanjkanja med obema vojnoma in v povojnih časih so politične oblasti zelo spodbujale nabiranje in predelavo žira. Žir vsebuje veliko maščob, vitamina E, beljakovin in je zelo hranljiv. Surov žir ni užiten, saj vsebuje snov fagin, ki je za človeka strupena. Zato ga je treba pred uživanjem termično obdelati. Iz žira so včasih stiskali olje, ki ima nežen blag oreškast okus. Iz 100 kg žira se da iztisniti do 12 l žirovega olja. Žir so tudi pražili in mleli ter ga dodajali moki ali ga uporabljali kot kavni nadomestek. Za prehrano so uporabni tudi mladi listi, ki jih lahko dodamo spom-ladanski solati.

Na starih in odmrlih bukvah pri nas pogosto rastejo trosnjaki bukove kresilke (*Fomes fomentarius*). Ta goba

je znana kot kresilna goba. Še preden so leta 1855 našim predni-kom življenje olajšale vžigalice, so si kurili s kresilnimi gobami. Gobo so prekuhali v vodi s pepelom in jo posušili. S kresilnim kamnom in kresilom so zanetili iskrico, ki je povzročila tlenje kresilne gobe. Sredi 19. stoletja so kresilne gobe na Kranjskem prodajali praktično v vseh prodajalnah pa tudi potujoči trgovci se na pot niso podali brez njega. Danes poznamo preprostejše načine za prižig ognja, kljub temu pa tleča bukova kresilka v božičnem in velikonočnem času še vedno prinaša blagoslov v hiše kristjanov.

BUKOVA LIST IN ŽIR

- Listi so enostavni, dolgi 6–10 cm in široki 3–7 cm. Mladi listi so v celoti dlakavi, starejši pa le po listnem robu.
- Plod je trda zaprta skledica, iz katere izraščajo kaveljčasti izrastki in se imenuje bukvica. V njej ležita po dva triroba rjava oreška – žira.

SONČNI OŽIG BUKOVEGA LUBJA

- Kadar so odrasla bukova drevesa nenadoma izpostavljena preveliki sončni svetlobi, lahko sonce preveč izsuši skorjo in ta razpoka. Bukev, ki najbolje raste v senci drugih dreves, je zelo občutljiva za sončni ožig.

*Oj, lepe moje rožice
in listi moji bukovi.*

Kako lepo mi zelene!

*Oj, lepa moja meseca,
ta majniški in junijski.*

(Ljudska pesem iz Rezije)

A photograph of a grapevine branch with several large, green, lobed leaves and a long, pendulous cluster of small, yellow, bell-shaped flowers. The branch is dark brown and woody. The background is plain white.

Ekološka vloga divjih
črešenj je v gozdovih
neprecenljiva.

koncu avgusta bogatijo gozdna tla in izboljšujejo njihovo rodovitnost. Zaradi tega jih gozdarji štejejo med najpomembnejše plemenite listavce naših gozdov. Plemenita pa ni le vloga češnje v ekologiji gozdov, temveč bi tak pridevnik lahko naredili tudi njenemu lesu. Ta je izrazite rdečkastorumene do rdečkastorjave barve.

V zunanjih vremenskih pogojih sicer ni dolgo obstojen, je pa zato toliko bolj okrasen in estetski, če ga uporabimo za notranje bivalno pohištvo.

(V občini Železniki je vas z imenom Zabrekve. To ime naj bi dobesedno pomenilo vas za brekvijo, pri čemer je brekev narečno poimenovanje za brek. Raziskovanje izvora in pomena besede brek pa napelje na to, da je brek star izraz za odprt voz na kolesih, s katerim se je lahko vozilo več ljudi.)

|||||

*V gaber nikdar ne trešči,
ker ima to drevo svoje
ime po nadangelu
Gabrielu.*

(Slovenski pregovor)

